

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2017; 1(190): 13-20

УДК 330.101

JEL Classification: E26

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/190-1/2>

I. Мазур, д-р екон. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ,

А. Шишак, асп.

Національна академія державного управління при Президентові України, Київ

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ПРИЧИНИ ЇЇ РОЗВИТКУ В ПІДПРИЄМНИЦТВІ

Розкрито соціально-економічну природу тіньової економіки, причини її розвитку та умови поширення в підприємстві. Доведено, що корупція є складовою частиною тіньової економіки, а не самостійним явищем, тому їх слід досліджувати комплексно й системно. Запропоновано не долати тіньову економіку та її складову – корупцію, а створювати сприятливе підприємницьке середовище для невигідного їх існування, тобто проводити детінізацію економіки.

Ключові слова: тіньова економіка, корупція, неформальна економіка, втеча капіталу, детінізація економіки, підприємство.

Вступ. Сьогодні такі проблеми як тіньова економіка і корупція вкотре стають актуальними для України. Здавалось ще три роки тому зазначена тема вичерпала себе: начебто з'ясовані причини виникнення, умови розповсюдження та соціально-економічні наслідки тіньової економіки в підприємстві. Наразі виявилось, що не все так просто, а навіть – гірше. Існує ряд причин такого стану. Старі істини вже не спрацьовують, навіть моральні імперативи в сучасних умовах також зовсім по-іншому сприймаються.

Цьогорічний ВЕФ у м. Давос пройшов під лозунгом "Відповідальне лідерство" на фоні збільшення розриву між багатими і бідними у світі, що говорить про зростаюче відчуження еліт від суспільства, а також втрати довіри до інститутів влади. За даними доповіді, представленої у Давосі в 2017 р. Організацією по боротьбі з бідністю Oxfam, вісім чоловік у світі мають такі статки, як і половина населення планети. Сумарні статки найбагатших людей світу за даними агентства Bloomberg становлять \$4,4 трлн." [1].

Аналітики агентства Bloomberg ще у 2015 р. поставили Україну на 2-ге місце в рейтингу Індекс бідності країн світу, який складається на основі показників рівня інфляції та безробіття [2]. Насамперед, має місце погіршення макроекономічних показників в Україні. Інфляція, за оцінкою фінансових аналітиків Bloomberg, у 2017 році сягне позначки в 10%, що є індикатором високого ризику. Із 82 країн світу гірший показник інфляції є тільки в Аргентині, Ганні, Нігерії, Єгипту та Венесуелі. Рівень безробіття на рівні 8,8% на 2017 рік прогнозує агентство Bloomberg у своєму огляді Global Risk Briefing, яке відносить Україну так само до країн "високого ризику", що дає негативний сигнал для інвесторів [1].

Про що це говорить у контексті обраної проблеми? Прямого зв'язку між зубожілістю населення і зростанням тіньової економіки немає, але для населення України за таких умов нічого іншого не залишається як виживати через самозайнятність або створення невеликих сімейних підприємств, що стають причиною збільшення такого явища як неформальна зайнятність.

За таких обставин тіньова економіка стає не лише амортизатором, який дає можливість виживати населенню, підприємцям малих і середніх форм, пом'якшувати соціально-економічні потрясіння, а також сприяє процвітанню корупції в різних її проявах: побутова, економічна, політична тощо, яка деструктивно впливає на соціально-економічний розвиток в Україні.

У глобалізованому світі, де пануючими стають інфомація та ускладнення технології, динамізм розвитку внаслідок утискання простору й часу, тінізація підприємницької діяльності також набуває відповідних змін, це потрібно усвідомлювати.

Знову слід розпочинати спочатку, з виявлення соціально-економічної природи тіньової економіки для розуміння, що не можна, по-перше, її подолати, бо вона носить об'єктивний характер, тому й слід зменшувати її масштаби всіма доступними методами, а, по-друге, що детінізація підприємницької діяльності не дає підстав для лінійного збільшення коштів у бюджетах будь-якого рівня. Саме тому обрана тема є актуальною й потребує всебічного її обговорення.

Метою дослідження є виявлення системно-комплексних теоретичних і практичних основ соціально-економічної природи тіньової економіки та її складової – корупції, а також визначення концептуальних засад її розвитку та умов поширення на основі критичного аналізу праць науковців-теоретиків та емпіричних досліджень, пропозиції щодо шляхів та способів детінізації економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тіньова економіка як економічна категорія та об'єкт оцінювання змістовно проаналізована у статті А. Ходжаян і Т. Шиптенко [3, с. 74-81]. Чинникам тінізації бюджетних відносин приділено увагу З. Варналієм та І. Савичем [4, с. 6-12]. Нарешті з'являються праці, в яких автори усвідомлюють, що тіньова економіка не має лінійної залежності від офіційної економіки [5]. Іноді автори [6] (А. Уманець) прямо пишуть, що корупція це – "не ворог, а спасіння" для сучасного зубожілого економічного стану українського суспільства. Натомість А. Волошенко у своїй статті "Корупція як деструктивний фактор економічної безпеки" на с. 10 у рубриці дискусії говорить про те, що "корупція є економічним феноменом" [7, с. 6-11] з чим ми не погоджуємось, оскільки у тлумачному словнику "феномен" трактується як рідкісне, незвичайне явище, а з точки зору філософії І. Канта "феномен – явище, що досягається досвідом і протиставляється номену як "речі в собі", нібито недоступній людському пізнанню" [8, с. 575]. А враховуючи те, що корупцію досліджували ще в Давньому Китаї й до сьогодні, вона не може бути феноменом. На нашу думку, корупція з'явилася разом із появою чиновників.

Серед зарубіжних авторів слід назвати Ф. Шнайдера, відомого австрійського дослідника тіньової економіки, П. Гутманна, Е. Фейга, Е. де Сото та багато інших, які досліджували сутність, методи і масштаби оцінювання тіньової економіки, а також причини виходу в тінь і шляхи детінізації.

Серед українських науковців основні проблеми тіньової економіки висвітлюють В. Базилевич, З. Варналій, О. Засанська, Н. Краус, В. Мандибур, С. Огреба, Т. Тищук, М. Флейчук, Ю. Харазішвілі, О. Халковський та інші.

Проте проблема тінізації підприємницької діяльності стала вкрай популярною й нею переймаються не лише фахівці науковці та практики, але й інші дослідники.

© Мазур І., Шишак А., 2017

Часто не розуміючи, якою є соціально-економічна природа тіньової економіки, плутаючи причини із наслідками, відриваючи корупцію від тіньової економіки тощо. Усе це спонукало до написання цієї статті.

Методологія дослідження. Методологічною й теоретичною основою дослідження є наукове й творче осмислення досягнень зарубіжних та вітчизняних учених у галузі теорії й практики економічних відносин, теорії тіньової економіки. Методика дослідження ґрунтується на системному підході до теорії тіньової економіки, структурно-трансформаційних змін в економічній діяльності, глобалізаційних процесах щодо шляхів та способів детінізації економіки. Для досягнення поставленої мети використані загальнонаукові і спеціальні методи пізнання явищ і процесів у сфері тіньових економічних відносин.

Системний підхід дав можливість розглядати тіньову економіку як емерджентність ринкового господарства. На основі *синергетичного методу* обґрунтовано самовідтворення і самоорганізацію тіньової економіки. Завдяки *методу аналізу й синтезу* зроблені висновки щодо необхідності регламентації та можливості практичного обмеження тіньової економіки.

Результати. Історія введення категорії "тіньова економіка" у науковий обіг починається з середини ХХ ст. З метою дослідити можливості використання на ринку праці, країн, що розвиваються, концепції безробіття, яка

використовувалась на Заході для розробки програми допомоги, МОП разом із Всесвітнім банком провели емпіричні дослідження структури зайнятості в Африці. Результатом яких стало виявлення феномену неформальної зайнятості та введення в науковий обіг терміну "неформальна економіка" Кітом Хартом (K.Hart, 1973). Змістом неформальної економіки за висловом Р. Бромлі була "підтримка бідних без суттєвої загрози багатим" (R. Bromley, 1978). Неформальність розглядалась як елемент соціальної теорії, як характер економічних відносин, а не як нелегальність. Наукове дослідження почалось з неформальної зайнятості, потім неформальної економіки і врешті – тіньової економіки.

За офіційними даними Державної служби статистики України у 2015 році в тіні знаходилось від 16 до 19% від офіційного ВВП, а за даними МЕРТУ (Міністерства економічного розвитку та торгівлі України) – 42-47% [9]. Це свідчить про те, що навіть державні інституції порізно оцінюють масштаби та обсяги тінізації української економіки. А видатний дослідник тіньової економіки в Європі професор Лінцького університету (Австрія) Ф. Шнайдер взагалі оцінює тіньову складову вітчизняної економіки на рівні – 46-53%. Отже, в Україні відсутній системний і комплексний підхід до розуміння соціально-економічної природи такого явища як тіньова економіка. Слід зазначити, що таке притаманне не лише практикам, але й науковцям.

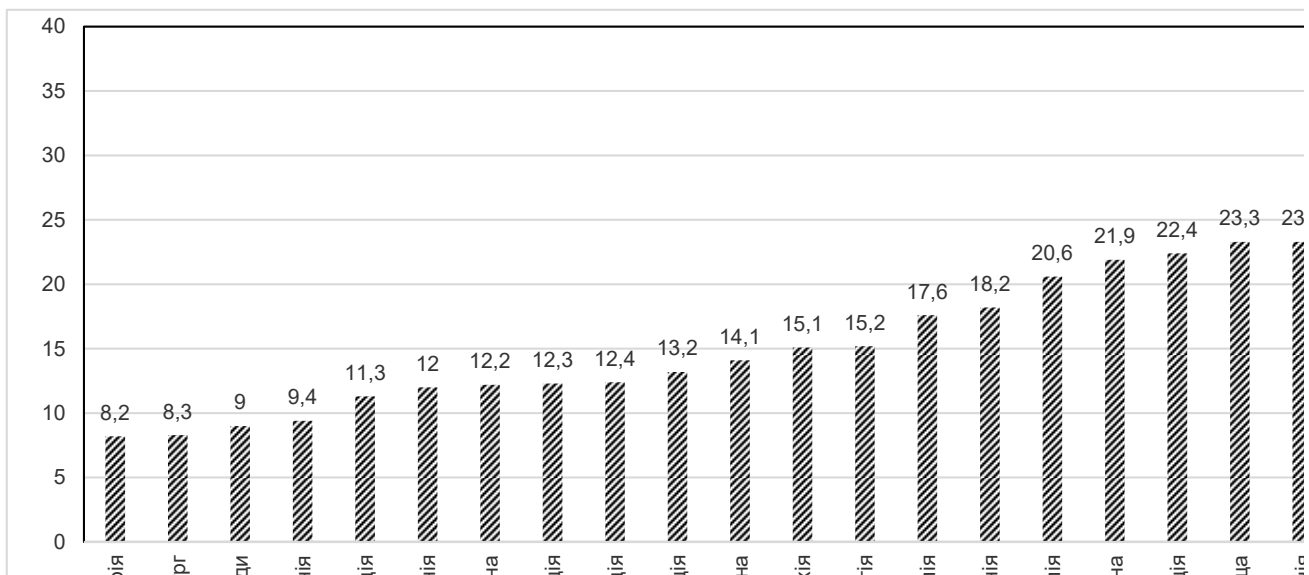

Рис.1. Рівень тіньової економіки країн ЄС-28 і України, у % ВВП за даними Ф. Шнайдера і МЕРТУ в 2015-2016 рр.

Джерело: складено авторами за даними:

Danylyshyn, B. (2015). Tinova ekonomika: chym keruye uriad? Hromadska spilka "Ekonomichniy dyskusiyniy klub". URL: <http://edclub.com.ua/blog/tinova-ekonomika-chym-keruye-uryad>; Schneider, F. (2015).

Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments. Mimeo. Linz, AUT: Department of Economics, Johannes Kepler University. URL: <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope31.pdf>;

<http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>.

Поясненням розбіжностей у показниках рівня тіньової економіки у ВВП України є: по-перше, різна методологія та методика обчислення; по-друге, різне трактування поняття "тіньова економіка", по-третє, всі методики обчислення масштабів і обсягів тіньової економіки спрямовані на використання їх у індустріальному суспільстві, що не дає можливості об'єктивно оцінювати надані тіньові послуги. У вітчизняних державних інститутах використовуються різні підходи до обчислення рівня тіньової економіки (див. [5]). Західні

дослідники тіньової економіки, зокрема Ф. Шнайдер взагалі не розглядають поділ тіньової економіки на інші складові, крім кримінальної. Вони є прихильниками операційного підходу (тобто через її вимір) до тіньової економіки. У нашому розумінні найбільший рівень тінізації якраз належить не кримінальним складовим тіньової економіки. Така ситуація пояснюється складним соціально-економічним становищем в Україні, про що свідчать макроекономічні показники [1-2].

В Україні немає єдиного підходу не тільки до категоріального апарату (іллегальна; невидима; нелегальна; кольорова – на кшталт сіра, чорна тощо; андеграундна; прихована і т. ін), але й до трактування змісту тіньової економіки, що призводить до деструктивного підходу в розумінні тіньової економіки й відтак методів обчислення її обсягів і масштабів та шляхів їх обмеження. А чому все ж таки "тіньова" економіка? Тому що світло дає тінь, й виходить, що тіньова економіка є віддзеркаленням легальної економіки. Тому й економічні закони діють не лише у легальній, а й у тіньовій економіці, а також, що на нашу думку є принциповим, – тіньова економіка не є ні сектором, ні певною частиною легальної економіки, вона може існувати в будь-якому секторі легальної економіки тісно переплітаючись з ним. Тому й неможливо чітко виділити (визначити) її межі в економіці. Тим більше неможливо визначити тіньову економіку в умовах інформаційного суспільства, коли вона разом з легаль-

ною переходить в мережевість і, пронизуючи всі сектори економіки, може бути названа як комунікаційна тінь. *Комунікаційна тінь* – економічна діяльність, зумовлена новітніми технологічними досягненнями інформаційного суспільства, яка не підпадає під дію чинного законодавства та обліку офіційною статистикою, оскільки є віртуальною, але й подібно до факторів виробництва третьої хвилі, не може бути оцінена за якимось вже знаним механізмом ціноутворення, а отже, і податкові надходження з такої діяльності складно визначити, а також проконтролювати їх надходження.

Тіньова економіка – це складне соціально-економічне явище, представлене сукупністю неконтрольованих і нерегульованих як протиправних, так і законних, але аморальних економічних відносин між суб'єктами економічної діяльності з приводу отримання прибутку за рахунок приховування доходів і ухилення від сплати податків [10, с. 50].

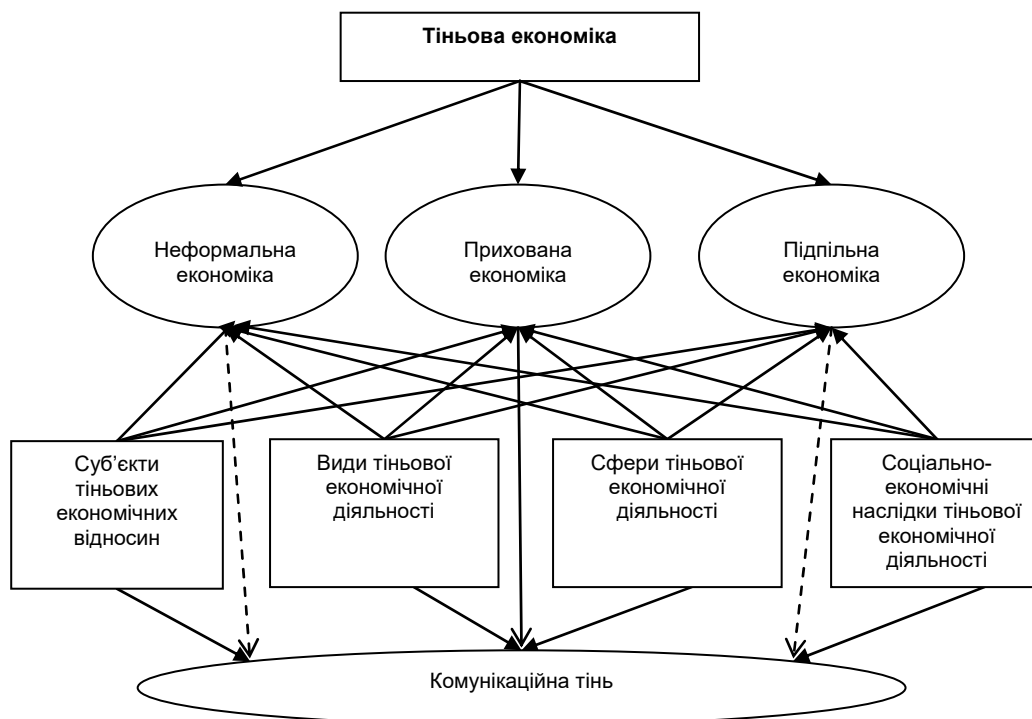

Рис. 2. Структура тіньової економіки

Джерело: Mazur, I. (2006). *Detinizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoriia ta praktyka*: [monohrafiia]. K.: VPTs "Kyivskiy universytet", 239 s.

Тіньова економіка має три складові: неформальну економіку; приховану економіку і кримінальну економіку. Де *неформальна* економіка представлена нерегламентованим виробництвом товарів і наданням послуг; *прихована* економіка – це легальне виробництво і продаж не облікованих товарів і послуг; *підпільна* (кримінальна) економіка – заборонені види діяльності – корупція, наркотовілля тощо.

Якщо перші два структурних елементи тіньової економіки притаманні в більшій мірі постсоціалістичним країнам, то кримінальна економіка – всім країнам світу. Неформальна і прихована економіка дають можливість виживати населенню за умов економічної кризи, зменшуючи транзакційні витрати. Тому з ними неможливо боротись, їх обсяги і масштаби слід зменшувати, створюючи сприятливі умови в легальному секторі економіки. На противагу цьому корупція як складова кримінальної частини тіньової економіки повинна долатись, але знову ж таки створенням невидігдних умов для її існування.

Причини появи тіньової економіки слід поділити на: загальні та часткові. До загальних відносять – заборони і обмеження, а до часткових – високе податкове навантаження та неефективну систему його адміністрування; чисельні бюрократичні процедури; недовіра до інститутів влади та судової системи; корумпованість всіх ешелонів чиновництва тощо і врешті взаємодія тіньової економіки з тіньовою політикою.

Історичні корені останнього можна побачити у офіційних даних початку ХХ ст. Так, Ю. Ларін (псевдонім М. Лур'є) у книзі "Частный капитал в СССР", виданій у 1927 році, пише, що за НЕПу представники державного апарату створювали фірми на ім'я родичів, з метою перекачування й розпорядження ресурсами, забезпечення пільгових цін для них. Тому власники на державну власність призначались, щоб контролювати конкуренцію використовувались зв'язки з владними структурами [11]. Усе це спонукало до створення механізму співволодіння "чиновник-підприємець" державною власністю. Виходить, що *тіньова політика* – це комерціаліза-

ція адміністративних можливостей і обмеження конкуренції з метою задоволення економічних інтересів окремих груп всупереч суспільним інтересам. Цією інформацією підтверджується той факт, що наше суспільство рухається заданою траєкторією й сьогодні.

Взаємодія тіньової економіки з тіньовою політикою здійснюється у формі фінансового донорства для купівлі бізнесом адміністративних послуг і посадових місць тощо. А взаємодія тіньової політики з тіньовою економікою відбувається через розподіл державних замовлень для своїх; через тіньові схеми *чиновник* задовольняє економічні інтереси, тіньова економіка створює умови для самозбереження чиновника тіньової політики тощо. Таку взаємодію між тіньовою економікою та тіньовою політикою сьогодні в Україні можна назвати тіньовим державно-приватним партнерством.

Наслідками тіньового державно-приватного партнерства стають безкарність для *підприємця* при порушенні ним чинного законодавства; різні привілеї та податкові пільги; порушення конкурсних умов, щоб позбутись конкуренції; вільне використання фінансових, економічних, інтелектуальних, правових та інших державних ресурсів; врахування економічних інтересів "своїх" фірм при розробці законодавчих і нормативних актів тощо. Тому тіньова політика створює умови для вигідного існування в тіні підприємцю. У той же час вихід у тінь тягне за собою жорсткішого регулювання з боку держави.

Виникає банальне питання: що робити? Відповідь на яке теж банальна: проводити реформи! Що й робить уряд України у різні часи. На початку 90-х рр. XX ст. розумні західні закони переводились і адаптувались вітчизняними юристами до українських реалій. Але краще жити не стало. Чинне законодавство України діє подвійно: з одного боку, воно захищає інтереси владних структур (чиновників), а, з іншого – перешкоджає населенню капіталізувати свої статки (доступ до капіталу). Зрозуміло, що реформи мають вплинути на засади влади бюрократичного апарату за таких умов.

Сьогодні вихід з кризи владними структурами вбачається у "детінізації економіки" та боротьбі з тіньовою економікою, не розуміючи ні змісту понять, ні об'єктивності існування цих явищ у суспільстві. Справа у тім, що реформи, які в дійсності зможуть дати можливість вийти підприємцям з тіні, повинні виходити із вивчення логіки і принципів "народного права" (Ернандо де Сото) для створення діючої правової системи в країні.

В умовах кризи українські підприємці не можуть працювати легально, оскільки "ціна легальності" набагато вища за "позалегалю ціну". Тобто легальна підприємницька діяльність має високі витрати й стає недоступною для багатьох підприємців, тому вони обирають позалегалю, тіньову діяльність. Дбаючи про своє майбутнє підприємці створюють свої "правила гри" у вигляді "народного права", яким керуються в реальному житті.

Цікавим є той факт, що історія розвинених країн Заходу дає нам відповідь на питання: що робити слабозвиненим і пострадянським країнам світу? "Така ж ситуація була і в США, у 1783 р. "бандитами" були скватери та незаконні дрібні підприємці, які самовільно захоплювали землі, які їм не належали. Протягом 100 років вони боролися за узаконення права на ці земельні ділянки, тому, що в кожному місті і в кожному містечку діяли свої закони про власність" [12, с. 21]. У підсумку Конгрес США прийняв більше 500 законів, спрямованих на реформування земельної власності, тому виникли складнощі у реалізації цих законів, а ще вони перш за все дбали про інтереси багатих землевласників. Результатом стало існування 2-х паралельно існуючих правових систем: кодифікованих прав власності

та "народних". Серед народних прав власності: "право томагавка", "право хижини", "право посівів" тощо.

У своїй праці Е. де Сото "Загадка капіталу", яка вийшла у світ ще в 2000 р., пише: "сучасна людина оточена невидимими радіохвилями, джерелом яких є бразильське, китайське або українське телебачення. Але ми так само оточені речами, в яких невидимо існує капітал. Як телебачення дає нам картинку через радіохвилі, які людина не здатна сприймати, так і невидимий капітал, може бути виділений зі своїх активів". Іншими словами, автор говорить про те, що тільки західні країни володіють механізмом перетворення невидимого у видиме, тобто породженням (джерелом) капіталу, сприймаючи свою систему породження капіталу як дане, незважаючи на її історію [12, с. 20]. Далі, Е. де Сото робить висновок, що капітал виник на Заході дякуючи здатності використовувати легальні системи власності як механізм віртуального відображення ресурсів [12, с. 220].

Відсутність достатніх гарантій захищеності підприємницької діяльності, зокрема прав власності є сьогодні однією з причин "втечі капіталу" з України. Іншими причинами цього явища можуть бути як прагнення до мінімізації оподаткування, так і спроба замаскувати дійсні джерела коштів. Останнє притаманне олігархічним угрупованням.

Вивчення проблеми вивезення капіталу з країни передбачає глибоке розуміння сутності цього явища. У світовій практиці існує ряд понять, які характеризують процес переміщення капіталу із економік одних країн у господарські системи інших: "вивезення капіталу", "відтік капіталу", "експорт капіталу", "відплив капіталу", "втеча капіталу". Більшість досліджень даної проблематики характеризується використанням вищезазначених понять у якості синонімів, що призводить до термінологічної плутанини, некоректного тлумачення категорій та викривлення результатів аналізу вивезення капіталу з країни.

Таким чином, з метою удосконалення теоретичного підґрунтя досліджень, направлених на виявлення причин, оцінку масштабів та вивчення наслідків вивезення капіталу з країни потрібно сформулювати понятійний апарат цих досліджень шляхом розмежування вище перерахованих термінів. Поняття "вивезення капіталу" охоплює два процеси. Перший – це зменшення обсягів іноземних інвестицій в національну економіку. Другий – збільшення активів, які належать громадянам певної країни, у зарубіжних господарських системах.

Економічна сутність вивезення капіталу з країни передбачає використання саме другого процесу для характеристики даної категорії. У тому ж значенні слід застосовувати поняття "відтік капіталу" та "експорт капіталу". "Відплив капіталу" та "втеча капіталу" можна визначити як кримінальну складову його експорту, тобто нелегальне вивезення. Не дивлячись на схожість двох останніх понять, між ними також існує різниця.

Найбільш розповсюдженим тлумаченням втечі капіталу є його швидке переміщення поза межі вітчизняної економічної системи, пов'язане з ситуацією фінансової паніки – швидким розпродажем національних активів та вилученням ресурсів з національної фінансової системи з метою рекапіталізації коштів за кордоном.

Визначення "відплив капіталу" слід використовувати у тому випадку, коли міграція активів має достатньо стабільний характер. Але, так як дуже складно провести чітку межу між втечею та відпливом капіталу, буде прийнятним застосування цих понять у якості синонімів.

Отже, існують дві базових категорії, які характеризують процес переміщення капіталу із економіки країни до зарубіжних господарських систем: вивезення (експорт, відтік) та втеча (відплив) капіталу.

Вивезення капіталу – це об'єктивний економічний процес, який не несе прямої загрози економічній безпеці держави та може бути охарактеризований як збільшення національних активів за кордоном.

Втеча (відплив) капіталу – це процес незаконного переміщення капіталу із вітчизняної економіки, що свідчить про загрозливий стан фінансової системи країни, безперспективність внутрішнього інвестування, та який призводить до уповільнення соціально-економічного розвитку держави [13, с. 89].

До причин "втечі капіталу" з України можна віднести: низький соціально-економічний рівень життя населення, вузьку базу для нагромадження та інвестування,

темпи інфляції, реальний обмінний курс національної валюти, несприятливий інвестиційний клімат, непередбачуваність законодавства тощо.

Для підприємця, котрий приймає рішення про вкладення капіталу у власній країні чи вивезення його за кордон, найважливішу роль відіграють два чинники: можливість нагромадження вкладеного капіталу (наприклад, за кордоном, де відносно більша норма прибутку) та гарантії охорони капіталу (чи є такі у власній країні?), щоб не втратити вже існуюче. Та як показує практика, втеча капіталу має місце як в розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються [14, с. 60].

Діаграма 1. Порівняння припливів/відпливів валюти в Україні (млрд, доларів) за класичною та альтернативною методологією

Джерело: Національний банк України, Грошово-кредитна та фінансова статистика. – URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1; <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1410814-skilki-valyuti-naspravdi-zalishaetsya-v-ukrayini>.

У перших числах лютого 2016 р НБУ опублікував звіт про платіжний баланс, в якому вказано, що 2015 року в Україні був позитивний приплив валюти обсягом \$849 млн, на відміну від попереднього року, коли офіційний відплив сягав \$13,3 млрд. Чи справді все так добре і чи відповідають ці цифри реальності? (див. Діаграму 1.)

Відповісти на це запитання можна, використовуючи альтернативну методологію розрахунку рухів валютних коштів. Найточнішим способом буде знайти різницю між кількістю валюти, що належить резидентам країни, на початок і кінець року. Ця різниця скрадатиметься з динаміки чотирьох своїх складових: суми готівкової валюти в населення, валютних депозитів, зовнішніх активів банківської та парабанківської систем, крім НБУ і золотовалютних резервів країни. Чим ця формула відрізняється від платіжного балансу? У платіжному балансі збільшення резидентами своїх валютних запасів позначається знаком "мінус" і означає відплив капіталу з країни, хоча насправді валюта не виходить за її межі. Водночас зменшення резидентами своїх валютних запасів позначається знаком "плюс" і виглядає як приплив капіталу в країну. Хоча реально це негативний процес, який показує або відплив валютних депозитів із банківської системи, або плюсове сальдо продажу готівкової валюти населенням, що найчастіше викликано спробами підтримати попередній рівень життя в умовах зниження доходів. Наприклад, 2015 року середнє сальдо продажу валюти населенням становило \$130 млн на місяць [19], [20].

Представники МВФ у Давосі на всесвітньому економічному форумі (ВЕФ) ще у 2016 році виступили з невтішними прогнозами щодо росту світової економіки, темпи якої зменшаться до 3,4% у 2016 р., а в 2017 р. – до 3,1%. Пояснюється це не лише падінням цін на сировинних ринках, але й тим, що світова економіка ще

не готова до втілення технологій "індустрії-4,0". Наслідком такого – на думку засновника давоського форуму (ВЕФ) Клауса Шваба, – може збільшитись розрив між доходом від капіталу та доходом від праці, що найбільше вплине на підприємницький сектор [2].

"Інтелектуалізація праці, – зазначає Ю. Латов, – дозволить створювати такі споживчі блага, корисний ефект яких перебільшить корисність "природних" товарів" [15, с. 113–114]. Саме такі товари користуються популярністю у світі віртуальної реальності, пронизаному комп'ютерними мережами. Ці товари щонайменше контролюватимуться державою з метою їхнього оподаткування. І не лише тому, що їх неможливо облікувати, а тому, що навіть про їх існування не мають гадки. Йдеться про комунікаційну тінь.

Як зазначає М. Кастельс, "нові економічні форми будуються навколо глобальних мережових структур капіталу, управління та інформації, а здійснюваний через такі мережі доступ до технологічних умінь і знань становить у наш час основу продуктивності і конкурентоспроможності" [16, с. 496]. У такому контексті Україна сьогодні на третьому місці в світі після США та Ізраїлю по технологіям для безпілотників (по інноваційному підприємництву), що дає надію на позитивні зрушення в українській економіці. Внутрішній ринок ІТ-технологій в Україні набирає серйозних обертів (табл. 1), що пояснюється активним набуттям українською молоддю вмінь, навичок і компетентностей у галузі ІТ-технологій, тому й іноземний інвестор охоче приїде в українську економіку, але за умов зменшення країнових ризиків.

Таблиця 1. Внутрішній ринок України ІТ-технологій (у \$)

РОКИ	ПОКАЗНИКИ								
	Обладнання	Динаміка, %	Програмне забезпечення	Динаміка, %	ІТ-послуги	Динаміка, %	Всього ІТ	Динаміка, %	\$
2014	1127	- 51	199	- 35	193	- 41	1519	- 48	16
2015	607	- 46	135	- 32	138	- 29	879	- 42	25
2016	752	24	150	12	161	17	1063	21	30
2017	934	24	178	19	193	20	1305	23	30

Джерело: складено авторами за прогнозними даними компанії українського офісу IDC без урахування телефонів, смартфонів, офшорного програмування [17].

"У той же час, – за словами В. Позднякова, голови українського офісу IDC, – за рівнем внутрішніх витрат ІТ на душу населення Україна є аутсайдером в регіоні. У 2014 р. цей показник складав \$34 на людину, а в 2015 р. – лише \$20. Такий результат є наслідком певних чинників: непрозорості економіки, тотальної корупції, відсутності реформ і геополітики в інноваційній сфері" [17]. Інструментом зменшення впливу цих чинників може стати на нашу думку податкове стимулювання у галузі ІТ-технологій.

У світі є багато прикладів податкового стимулювання ІТ-технологій, що дають підстави для ефективного R&D (Research & Development – науково-дослідницької діяльності). Відповідно звіту Deloitte, у 2015-му Global Survey of R&D Incentives існують наступні податкові стимули:

- зменшення податкової бази на величину витрат на R&D;
- зменшення податку на величину інвестицій у R&D;
- прискорення амортизації основних засобів, задіяних у R&D;
- гранти;
- пільгові ставки податку на ПДВ, на прибуток, мито тощо.

Підтвердженням розвитку ІТ-технологій на підставі ефективного використання податкових стимулів є приклад Індії. З перерахованих податкових стимулів в Україні заплановано використання лише звільнення від ПДВ на програмне забезпечення.

"У 2015 році Україна експортувала продукції ІТ-індустрії на 2,5 мільярди доларів, зазначила директор департаменту інновацій та інтелектуальної власності Міністерства економічного розвитку та торгівлі України О. Мініч, – ІТ посідає третє місце після агросектору та металургії. Тому Україна має великі шанси стати софтвер-хабом (важливим центром виробництва програмного забезпечення) для всієї Європи" [18].

Феномен виходу українських ІТ-технологій (підприємців) на світовий ринок полягає, на нашу думку, поперше, у їх високому рівні освіти, фаховості, компетентностях, а, по-друге, в тому, що вони виявились поза межами інтересів бюрократів, які змогли вчасно забюрократизувати процес розвитку цього явища.

На нашу думку є всі підстави, щоб розвивати цю галузь в Україні без тіньової складової. Маючи такий потенціал в Україні, слід враховувати досвід розвинених країн Заходу щодо перетворення власності у капітал.

Висновки.

Тіньова економіка має соціальну природу, пов'язану з психологічним розвитком людини. В Україні поширилась не лише тінізація економіки, підприємницької діяльності, а й тінізація соціального сектора, що негативно впливає на формування суспільно-політичної системи.

Тіньова економіка і тіньова політика – це дві сторони одного процесу – тіньового державно-приватного партнерства в Україні,

де тіньова політика:

- створює сприятливе інституційне середовище (вигідні умови) для існування тіньової економіки;

- демонструє активну "боротьбу" з тіньовою економікою (корупцією);
- курує тіньові потоки з метою їх контролю та використання для "державних інтересів" тощо;
- де тіньова економіка стає:
 - джерелом фінансування тіньової політики;
 - суб'єктом використання державних ресурсів задля конкурентоспроможності на ринку,
 - суб'єктом безкарності, мобільності, високої інформованості суб'єктів;
 - покупцем адміністративних послуг і посадових місць тощо.

Потрібно детінізація як підприємництва, так і соціально-економічної системи в цілому. Детінізація означає не виведення коштів з тіні, не легалізація вкраденого, а створення несприятливого інституційного середовища (невигідних умов) для функціонування в тіні підприємця (господарюючим суб'єктам).

Дискусія. В Україні взято курс на європейську інтеграцію. Але стратегічно не визначено якими засобами це може бути здійснено. Якщо обираємо задану траєкторію, про яку йшлося у статті, то лише зміною чинних інститутів система не зміниться. Тому потрібна зміна самої траєкторії руху.

Список використаних джерел

1. Bloomberg Billionaires Index. – Global Risk Briefing. – February 2, 2017. – URL: <https://www.bloomberg.com/billionaires/2017-02-02/cya>
2. Bloomberg. – Украина останется в пятерке самых "несчастливых" экономик мира. – УНІАН: <https://economics.unian.net/finance/1256008-ukraina-ostanetsya-v-pyaterke-samyih-neschastnyih-ekonomik-mira-bloomberg.html>
3. Ходжаян А. Тіньова економіка як економічна категорія та об'єкт оцінювання. / А. Ходжаян, Т. Шиптенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – № 164. – 2014. – С. 74-81. URL: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=1963> DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/164-11/13>
4. Варналії З. Сучасний стан та чинники тінізації бюджетних відносин в Україні / З. Варналії, І. Савиц // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – № 164. – 2014. – С. 6-12. URL: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=1966> DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/164-11/1>
5. Давиденко Б, Тыщук Т. Серая зона: 5 мифов теневой экономики. – Информационное агентство ЛІГАБізнесІнформ. – 2015. – lenta@liga.net – URL: http://www.liga.net/projects/shadow_economy/
6. Уманец А. Коррупция спасёт Украину / А. Уманец // Экономические известия. – 01.02.2016. – URL: <http://politika.eizvestia.com/full/773-korruptsiya-spasyot-ukrainu>
7. Волошенко В. Коррупція як деструктивний фактор економічної безпеки. / В. Волошенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – № 178. – 2016. – С. 6-11. URL: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=7553> DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/178-1/1>
8. Словник української мови: в 11 томах. – Київ : Наукова думка, 1970-1980. – Том 10, 1979. – С. 575.
9. Данилишин Богдан. Тіньова економіка: чим керує уряд? – Громадська спілка "Економічний дискусійний клуб". – 28.12.2015. – URL: <http://edclub.com.ua/blog/tinova-ekonomika-chym-keruye-uryad>
10. Мазур І. І. Детінізація економіки України: теорія та практика: [монографія]. / І. І. Мазур – К.: ВПЦ "Київський університет", 2006. – 239 с. 11. <http://lib.rus.ec>
12. Эрнандо де Сото. Загадка капитала. Почему капитализм торжествует на Западе и терпит поражение во всем остальном мире. / Эрнандо де Сото. – М.: Олимп-Бизнес, 2004. – 272 с.

13. Огреба С. В. Статистичне оцінювання обсягів втечі капіталу з України / С. В. Огреба // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. – Серія 18. – Економіка і право. – 2013. – Випуск 22. – С. 86 – 93.
14. Мазур І. І. "Втеча капіталу" з України у системі глобального перерозподілу фінансових ресурсів / І. І. Мазур // Банківська справ. – № 2(62). – 2005. – С. 56-63.
15. Латов Ю. В. Экономика вне закона. Очерки по теории и истории теневой экономики. / Ю. В. Латов. – М.: Московский общественный научный фонд, 2001. – 284 с.
16. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, культура. / М. Кастельс. – М., 2000. – 567 с.
17. <http://biz.liga.net/print/all/it/intervyu/3177037-absolyutnyy-rekord-2015-ukrainskie-startapy-podnyali-100-mln-.htm>
18. <http://www.radiosvoboda.org/content/news/27538248.html>
19. Національний банк України, Грошово-кредитна та фінансова статистика. – URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#

20. <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1410814-skilki-valyuti-naspravdi-zalishaetsya-v-ukrayini>

21. Schneider, Friedrich. Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments. Mimeo. Linz, AUT: Department of Economics, Johannes Kepler University. – January 20, 2015 – URL: <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadowEcEurope31.pdf>

22. <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiiEkonomiki>

Надійшла до редколегії 04.01.17
Date of editorial approval 15.01.17

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

І. Мазур, д-р экон. наук, проф.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина,

А. Шишак, асп.

Национальная академия государственного управления при Президенте Украины, Киев, Украина

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКИ И ПРИЧИНЫ ЕЕ РАЗВИТИЯ В ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВЕ

В статье исследована социально-экономическая природа теневой экономики, которая обладает как позитивными, так и негативными признаками для общества; к позитивным признакам авторы относят возможность выживать населению в условиях экономического кризиса, а к негативным – деструктивное развитие экономики. Определены общие (запреты и ограничения) и частичные (высокое давление налогообложения и неэффективная система его администрирования; многочисленные бюрократические процедуры; недоверие к институтам власти и судебной системе; коррумпированность всех эшелонов чиновничества и др.) причины развития теневой экономики в предпринимательстве. Аргументировано, что теневая экономика не является ни сектором, ни определенной частью легальной экономики, она может существовать в любом секторе легальной экономики, тесно переплетаясь с ним, поэтому и невозможно четко выделить (определить) ее границы в легальной экономике. Тем более невозможно определить теневую экономику в условиях информационного общества. Предложен категориальный аппарат теневой экономики и ее структурирование. Исследованы исторические корни распространения теневой экономики в предпринимательстве, которые лежат в государственно-частном партнерстве, где реализуются интересы "чиновников-предпринимателей" благодаря возможности распоряжаться государственными ресурсами и контролю за конкуренцией на рынке. Поэтому теневая экономика создает условия для выгодного существования в тени предпринимателю. В то же время выход в тень тянет за собой более жесткого регулирования со стороны государства. Определено, что коррупция является составной частью теневой экономики, а не самостоятельным явлением, поэтому их необходимо исследовать комплексно и системно. Предложено не бороться с теневой экономикой и ее составляющей – коррупцией, а создавать благоприятную предпринимательскую среду для невыгодного их существования и гарантировать защиту прав собственности предпринимателя, то есть проводить детенизацию экономики.

Ключевые слова: теневая экономика, коррупция, неформальная экономика, бегство капитала, детенизация экономики, предпринимательство.

I. Mazur, Doctor of Sciences (Economics), Professor,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,

A. Shyshak, PhD student

National academy for public administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine

SOCIO-ECONOMIC NATURE OF SHADOW ECONOMY AND CAUSES OF ITS DEVELOPMENT IN ENTREPRENEURSHIP

The socio-economic nature of the shadow economy is revealed. The shadow economy has both positive and negative signs for the society; the possibility for the population to survive in conditions of economic crisis, reducing transaction costs authors refer to positive signs, and the destructive economic development to negative. The common (prohibitions and restrictions) and partial (high tax burden and inefficient system of its administration; numerous bureaucratic procedures; mistrust to the government institutions and the judiciary; corruption in all levels of the governance, etc.) causes of the shadow economy in entrepreneurship are disclosed. It is argued that the shadow economy is neither a sector nor a certain part of the legal economy, it can be in any sector of the legal economy closely interlaced with it, and therefore its limits cannot be clearly identified (determine) in the formal economy. The shadow economy is not possible to determine especially in the information society. The categories of the shadow economy and its structuring are suggested. It has been researched the historical roots of the shadow economy spread in entrepreneurship, and lie in the shadow of public-private partnership which carries interests of "civil servant-entrepreneurs" and allows to manage state resources and control market. Therefore, the shadow policy creates favorable conditions for the entrepreneurs to work in the shadow. At the same time, access to the shadow entails stricter regulation by the state. It is proved that corruption is a part of the shadow economy, not an independent phenomenon, so they should be research comprehensively and systematically. Instead of overcoming the shadow economy and its component – corruption has been suggested to establish favorable business environment for their unfavorable existence, that is to carry out de-shadowing of the economy.

Key words: shadow economy, corruption, informal economy, capital flight, de-shadowing of the economy, entrepreneurship.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

- Bloomberg Billionaires Index (2017). Global Risk Briefing. URL: <https://www.bloomber.com/billionaires/2017-02-02/cya>
- Bloomberg (2016) Ukraina ostanetsya v pyaterke samikh "neschastnykh" ekonomyk myra. UNIAN: <https://economics.unian.net/finance/1256008-ukraina-ostanetsya-v-pyaterke-samyih-neschastnyih-ekonomik-mira-bloomberg.html>
- Khodzhaian, A., Shyptenko, T. (2014) Tinova ekonomika yak ekonomichna katehoriia ta ob'ekt otsiniuvannia. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika. № 164. (P. 74-81). URL: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=1963> DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/164-11/13>
- Varnalii, Z., Savych, I. (2014) Suchasnyi stan ta chynnyky tinizatsii biudzhetykh vidnosyn v Ukraini. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika. № 164. (P. 6-12). URL: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=1966> DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/164-11/1>
- Davydenko, B., Tyshchuk, T. (2015) Seraia zona: 5 myfov tenevoi ekonomiki. Informatsyonnoe ahentstvo LIHABiznesInform. URL: http://www.liga.net/projects/shadow_economy/
- Umanets, A. (2016) Korruptsiya spasiot Ukrainu. Ekonomicheskie izvestia. URL: <http://politika.eizvestia.com/full/773-korruptsiya-spasiot-ukrainu>
- Voloshenko V. (2016) Koruptsiia yak destruktyvnyi faktor ekonomichnoi bezpeky. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika. № 178. (C. 6-11). URL: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=7553> DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/178-1/1>
- Slovyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh (1979). Kyiv : Naukova dumka, 1970-1980. Tom 10, S. 575.
- Danylyshyn, B. (2015). Tinova ekonomika: chym keruie uriad? Hromadska spilka "Ekonomichnyi dyskusiinyi klub". URL: <http://edclub.com.ua/blog/tinova-ekonomika-chym-keruye-uryad>

10. Mazur, I. (2006). Detinizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoriia ta praktyka: [monohrafiia]. K.: VPTs "Kyivskiy universytet", 239 s.
11. <http://lib.rus.ec>
12. Эрнандо де Сото (2004). Zahadka kapytala. Pochemu kapytalizm torzhestvuet na Zapade y terpyt porazhenye vo vsem ostalnom myre. M.: Olymp-Byznes, 272 s.
13. Ohreba, S. (2013) Statystychne otsiniuvannya obsiahiv vtechi kapitalu z Ukrainy. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Ekonomika i pravo. Vypusk 22. (S. 86 – 93).
14. Mazur, I. (2005). "Vtecha kapitalu" z Ukrainy u systemi hlobalnoho pererозpodilu finansovykh resursiv. Bankivska sprava. № 2(62). (S. 56-63).
15. Latov, Yu. (2001) Ekonomika vne zakona. Ocherki po teorii i istorii tenevoi ekonomiky. M.: Moskovskiy obshchestvennyy nauchnyy fond, 284 s.
16. Kastels, M. (2000) Informatsyonnaia epokha: ekonomyka, obshchestvo, kultura. M., 567 s.
17. <http://biz.liga.net/print/all/it/intervyyu/3177037-absolyutnyy-rekord-2015-ukrainskie-startapy-podnyali-100-mln-hm>
18. <http://www.radiosvoboda.org/content/news/27538248.html>
19. Natsionalnyi bank Ukrainy, Hroshovo-kredytna ta finansova statystyka. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#
20. <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1410814-skilki-valyuti-naspravdi-zalishaetsya-v-ukrayini>
21. Schneider, F. (2015). Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments. Mimeo. Linz, AUT: Department of Economics, Johannes Kepler University. URL: <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope31.pdf>
22. <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiInovoiEkonomiki>

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2017; 1(190): 20-27

УДК 330.341.1

JEL Classification: O32

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/190-1/3>

I. Новікова, канд. екон. наук, ст. наук. співроб.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЧИ ЗДАТНА УКРАЇНЬСЬКА НАУКОВА СПІЛЬНОТА УСПІШНО ІНТЕГРУВАТИ В СИСТЕМУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТРАНСФЕРУ ЗНАТЬ?

У статті висвітлено значення науки у світі, а також її місце та роль в Україні в сучасних умовах кризових потрясінь та геополітичних викликів і загалом протягом періоду незалежності. Зокрема, розкривається питання можливості та необхідності переведення української науки у площину самоокупності та прибутковості. Наголошується, що основним інструментом якісного зростання прибутковості інноваційного процесу є трансфер технологій, що передбачає комерціалізацію комерційно-привабливих досліджень. Тому розвиток ефективної системи університетського трансферу технологій й посилення взаємодії наукової та виробничої сфер має стати важливим фактором інноваційного зростання в Україні. Нині над посіданням науки і бізнесу вже починають активно працювати у провідних дослідницьких університетах держави, зокрема у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Адже саме успішний розвиток приуніверситетської мережі трансферу технологій в Україні визначатиме умови інтеграції української науки у світовий та загальноєвропейський знаннєвий простір, що має відбуватися на засадах рівноправного науково-технічного співробітництва.

Ключові слова: Україна, інновації, університети, трансфер технологій, комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності, академічний капіталізм.

Постановка проблеми. Двигуном світового прогресу є наука та передові наукові досягнення. Цей світовий тренд й по нині не втратив своєї актуальності, а навпаки нарощує масштаби, про що свідчить "Доповідь з науки: на шляху до 2030 року", яку опублікувало ЮНЕСКО наприкінці 2015 року [1]. Європейська стратегія інтелектуального, стабільного і продуктивного зростання "Європа 2020", прийнята Європейським союзом у 2010 році після кризи 2008-2009 рр. пріоритетним фактором соціально-економічного, геополітичного та промислово-технологічного зростання також визначає розвиток інновацій, у зв'язку з чим пропонується суттєво збільшувати інвестиції у наукові дослідження та розробки (зокрема у сферу пошуку альтернативних джерел енергії) [2]. У доповіді Єврокомісії "Європа у мінливому світі – інтегруючі, інноваційні та мислячі суспільства" [3] у контексті виконання програми "Горизонт 2020" акцентується увага й на величезному антикризовому потенціалі інноваційної продукції та нових інноваційних форм управління в університетах.

З огляду на світові тенденції Україна, в межах реалізації Стратегії сталого розвитку "Україна-2020", теж задекларувала свій намір в інноваційному зростанні [4]. Адже складний історичний період реформації соціально-економічних та геополітичних відносин, який наразі переживає українське суспільство зумовив обставини за яких наша держава змушена шукати шляхи достойних відповідей на сучасні глобальні виклики. Необхідність зміни суспільно-політичного курсу порушила рівновагу державних інституційних основ, зокрема спри-

чинила нестабільність господарської системи, виявила суперечливості чинної правової бази, що регулює ділові форми співпраці, а також інституційну невідповідність господарської реальності, у якій відбувається імплементація європейських принципів і методів державного управління. У цьому зв'язку інноваційний розвиток України перетворюється на критично-необхідний імператив соціально-економічного зростання. Проте, переклад економіки на інноваційний шлях розвитку вимагає істотного перегляду цільових установок, механізмів та правил розподілу ресурсів, залучення інвестицій, а також налагодження ефективного використання творчого потенціалу людини. Наслідком цього стало підвищена увага до процесу інституціалізації ланцюжка "винахід-ринок-продукт", де особливу актуальність має момент передачі технології від наукової сфери до виробництва.

Метою статті є висвітлення значення науки у світі, а також її місце та роль в Україні в сучасних умовах кризових потрясінь та геополітичних викликів і загалом протягом періоду незалежності, а також аналіз процесу розвитку передачі технологій в українських університетах у контексті інтеграції української наукової спільноти в систему європейського трансферу знань.

Аналіз досліджень та публікацій показав, що проблема створення університетської інноваційної продукції та її технологічного трансферу цікавить вітчизняних та зарубіжних науковців досить давно. Серед українських дослідників маємо напрацювання таких видатних теоретиків як А.А. Мазаракі та Ю.М. Капіца, а також окремі праці О.Ф. Андросова, С.В. Корсунського, О.А. Мо-